

Sigita Barniškiene – humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Germanistikos ir romanistikos katedros profesorė, Humanitarinių mokslų fakulteto mokslo tarybos pirmininkė.

Moksliniai interesai: vokiečių ir lietuvių literatūriniai ir kultūriniai ryšiai, teksto lingvistika, literatūrinė imagologija.

Adresas: Aguonų g. 14–3, LT-44168 Kaunas.

Tel.: (+370 ~ 37) 221 485.

El. paštas: s.barniskiene@hmf.vdu.lt.

Sigita Barniškiene: doctor of humanitarian sciences, professor of the Department of Germanic and Romance Studies Vytautas Magnus University, Chairwoman of the Scientific Council of the Faculty of Humanities.

Research interests: Relationships between German and Lithuanian literature and culture, Textlinguistics, literary imagology.

Address: Aguonų g. 14–3, LT-44168 Kaunas.

Phone: (+370 ~ 37) 221 485.

E-mail: s.barniskiene@hmf.vdu.lt.

Sigita Barniškiene

Vytauto Didžiojo universitetas

KURŠIŲ NERIJOS GAMTA IR GYVENTOJŲ BUITIS LUDWIGO PASSARGE'S KELIONIŲ APRAŠYMUOSE „AUS BALTISCHEN LANDEN“

Anotacija

Šiame straipsnyje siekiama išryškinti Ludwigo Passarge's, kaip kelionių literatūros autoriaus, rašymo ypatumus bei parodyti Kuršių nerijos aprašymo originalumą. Autorius pateikia daug įdomių etnografinių, istorinių detalių, apibūdinančių XIX a. pabaigos Kuršių nerijos gyventojų papročius, gyvenimo būdą, socialinius santykius. L. Passarge's filologiniai svarstymai ir nerijos kraštovaizdžio aprašymai liudija jį buvus talentingą rašytoją. Straipsnyje daroma išvada, kad kelionių aprašymai skaitytojui gali ne tik duoti faktinių žinių, bet ir suteikti estetišią pasigėrėjimą bei atskleisti autoriaus intelektualines savybes.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: L. Passarge, Kuršių nerijos kraštovaizdis, kelionių aprašymai, kuršininkų papročiai.

Abstract

The article draws attention to the distinctive features of Louis Passarge's art of travel writing and to his originality best seen in the descriptive rendering of the Curonian landscape. The author offers many interesting ethnographic and historical details to describe the customs, the social relationships – the way of life prevalent among late nineteenth century Curonians. Passarge's philological analyses, no less than his descriptions of landscapes, show that he was a writer of considerable talent. The article's conclusions suggest that, in addition to factual information, Passarge's work provides esthetic enjoyment as well as evidence of the intellectual attributes that characterized the writer.

KEY WORDS: Passarge, Curonian landscape, travel literature, Curonian customs.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v0i15.833>

Į v a d a s

Ludwigas (Louis) Passarge (1825 Heiligenbeil/Mamonowo – 1912 Lindenfels) gimė dvarininko Karlo Passarge's ir jo žmonos Dorotėjos šeimoje. Jis studijavo teisę Karaliaučiuje ir Heibelberge, vėliau dirbo teisėju Heiligenbeilyje, Įsrutyje, Karaliaučiuje.

L. Passarge visą gyvenimą mėgo keliauti, savo įspūdžius aprašė knygoje, meistriškai vaizduodamas kraštovaizdį. Jis apkeliavo visą Europą – nuo Rytų Prūsijos iki Pirėnų pusiasalio ir Balkanų. L. Passarge's pirmoji knyga „Aus dem Weichseldelta“ (1857) liudija rašytojo talentą, Ernstas Wichertas ypač vertino jo knygą „Aus Baltischen Landen“ (1878).

L. Passarge – Kristijono Donelaičio „Metų“ ir pasakėčių vertėjas. 1894 m. Halėje buvo išleista jo knyga „Christian Donalitiuss' Littauische Dichtungen“. Tai trečiasis K. Donelaičio epo vertimas po L. Rėzos (1811) ir G. H. F. Nesselmanno (1869). Be to, L. Passarge domėjosi skandinavų literatūra ir išvertė į vokiečių kalbą Henriko Ibseno, Björnstjerne Björnsono dramas, kurios XIX a. pabaigoje turėjo didelės įtakos vokiečių teatrui.

Šio straipsnio tikslas – panagrinti Kuršių nerijos kraštovaizdžių aprašymus, gyventojų buitės detales L. Passarge's kelionių studijų ir vaizdų knygoje „Aus Baltischen Landen“. Straipsnyje keliamas klausimas, kokiomis kalbos priemonėmis L. Passarge pasiekia vaizdingumo ir įtaigumo, kaip plėtojamas pasakojimas ir aprašymas, išlaikant skaitytojo dėmesį, kaip atskleidžia autoriaus asmenybę per jo refleksijas, apmąstymus, komentarus.

Kelionių aprašymai priskiriami šiuolaikiniuose literatūros tyrinėjimuose autobiografinio rašymo žanrui, kaip ir laiškai, dienoraščiai, eilės, dramos, romanai, nes riba tarp autentiškumo ir fikcionalumo nėra neperžengiama, o biografinė ir kultūrinė rašytojo tapatybė nėra išankstinė reprezentatyvi duotybė: ji kuriama rašančiojo ir skaitančiojo subjekto rašymo ir skaitymo procese (Breuer, Sandberg 2006, 11).

Džiuljeta Maskuliūnienė ir Agnė Bičkutė straipsnyje „Kelionė kaip vertybė XIX a. lietuvių didaktinėje prozoje“ pagrindžia mintį, kad kelionių literatūroje, arba itineristikoje, autorius gali užimti Mokinio poziciją, kai kelionė traktuojama kaip būdas kaupti įvairią patirtį, arba Mokytojo

poziciją, kai svarbiausias autoriaus tikslas – skleisti patirtį (Maskuliūnienė, Bičkutė 2004, 191). Nors Passarge's kelionės po Kuršių neriją aprašymo nederėtų laikyti didaktine literatūra, tačiau antroji, Mokytojo, pozicija čia gali būti įžvelgiama, nes autorius siekia supažindinti skaitytoją su savo gimtuoju kraštu, žmonėmis, gamta, įamžinti ir perduoti kitoms kartoms savo įspūdžius ir patirtį.

Kelionių literatūros, kuri daugiausia remiasi autentiškais autoriaus potyriais, recepcija priklauso ir nuo skaitytojo požiūrio į kūrinį, nuo jo skaitymo tikslų. Čia reikėtų prisiminti Louise's M. Rosenblatt, transakcinės literatūros kūrinio teorijos pagrindėjos, teiginius apie skirtumus tarp estetinio ir neestetinio skaitymo: „[...] neestetinio skaitymo metu skaitytojui labiausiai rūpi, ką jam skaitymas duos, o estetinio skaitymo metu skaitytojui pirmiausia rūpi tai, kas vyksta skaitymo įvykio metu“ (cituojama pagal Hawthorn 1998, 328).

Kelionės po Kuršių neriją aprašymas, mano nuomone, atliepia abu skaitymo tikslus: jis teikia estetinį pasigėrėjimą kuriamais vaizdais ir duoda istorinių, etnografinių žinių šiomis mokslo sritimis besidominčiam skaitytojui. Literatūros tyrinėtojas gali spręsti apie kelionių aprašymo autoriaus asmenines savybes: jo išsilavinimą, pastabumą, sugebėjimą kalbos priemonėmis išreikšti savo regimuosius įspūdžius. Taigi kelionių literatūra gali būti įvairių tyrinėjimų objektas, o jos skaitymas niekada nebus vienareikšmis ir viensipuškas. Pavyzdžiui, istorikės Nijolės Strakauskaitės straipsnyje „Etnofilologiniai Prūsijos lietuvių identifikavimo kontekstai“ pabrėžiami aptariamo L. Passarge's kūrinio „Aus Baltischen Landen“ etnoarcheologiniai aspektai, turintys mokslinės dokumentikos reikšmę (Strakauskaitė 2011).

Kaip teigia literatūros tyrinėtojas Maximilianas Ranklis, pagrindinis L. Passarge's tikslas, rašant apie savo keliones po gimtąją Kuršių neriją, buvo supažindinti daugiau skaitytojų su tuo nutolusiu Vokietijos kampeliu, nes dauguma europiečių keistai įsivaizdavo šį kraštą: savo atsiminimuose L. Passarge rašo, kad vienas šveicaras jo klausė, ar jo gimtinėje auga javai, o vienas italas, sužinojęs, kad L. Passarge kilęs iš Karaliaučiaus, pareiškė, kad tai esą netoli nuo Peterburgo (Rankl b. m.). Toliau M. Ranklis cituoja Paulį Fechterį, kurio nuomone, L. Passarge labai mylėjo savo gimtinę tarp Vyslos ir Nemuno. Tačiau M. Ranklis pažymi, kad L. Passarge's mąstymas buvo visapusiškas, jis matė ir prūsų šaltumą, karinį muštrą,

žandarišką sąmonę, visiškai nepanašią į Pietų Vokietijos liaudiškas šventes, Miuncheno alaus šventę, Kelno karnavalą ar Romos menininkų šventes.

Nors L. Passarge buvo aistringas keliautojas, bet gimtinės vaizdai ir žmonės jam buvo svarbūs, įdomūs ir verti rašytojo plunksnos. Jo kraštietė ir bendraamžininkė rašytoja Fanny Lewald (1811–1889) rašė apie bendražmogišką ir ypač iš Rytų Prūsijos kilusio žmogaus potraukį kelionėms, pagriūdama jį noru pamatyti pasaulio grožį. Jai tai buvo Johanno Wolfgango Goethe's apdainuota svajonių šalis Italija, kur tamsioje lapijoje spindi aukso spalvos apelsinai, iš žydro dangaus pučia švelnus vėjelis, auga lieknos mirtos ir aukšti lauro medžiai. Po šios intertekstualumą liudijančios pastraipos F. Lewald aprašo tarsi savaimė suprantamą šiauriečio norą išsiveržti iš šalčio sukaustytos gimtosios Rytų Prūsijos į pietus, už Alpių, kur besileidžianti saulė nurausvina Alpių viršūnių sniegynus (Lewald 1992, 5–6).

L. Passarge aprašo savo gimtąjį kraštą, tačiau jo aprašymuose juntame ne mažiau susižavėjimo, tyrinėtojo entuziazmo, atradimo džiaugsmo, nei atrandant svetimos šalies kraštovaizdį ir žmonių buitį.

Remdamasi skyriumi „Wanderungen am Kurischen Haff“ („Kelionės prie Kuršių marių“), pabandyčiau pirmiausia panagrinėti, kokios detalės apibūdina patį pasakotoją – autorių, paskui – kaip jis vaizduoja pamario žmones ir gamtą.

Asmeninės autoriaus savybės

Pasakojimą apie keliones prie Kuršių marių L. Passarge pradeda šūksniu „Nicht ohne Bedeutung für mich stand der rothe Mars am Südhimmel!“ („Ne be reikalo aš mačiau raudoną Marsą pietinėje dangaus pusėje!“) (Passarge 1878, 105). Šis sušukimas turi simbolinę prasmę – jis tampa epizodo apie kelionę traukiniu viename vagone su dainuojančiais lietuvių kareiviais įvadu. Taigi jau pirmas sakinytis liudija, kad autorius – išsilavinęs žmogus, sąmojingai susiejantis romėnų karo dievo vardą su planeta ir sutiktais kareiviais, kurių skaičius apibūdinamas taip pat humanitarinį išsilavinimą turinčio asmens būdu: kareivių būrys siekė mūžų skaičių, t. y. devynis („In dem Eisenbahnwagen traf ich eine Schaar von Soldaten, welche an Zahl die der Musen erreichten [...]).

Iš pradžių rezervo kareiviai, grįžtantys iš tarnybos vietų namo, dainuoja vokiškai, kelia triukšmą, autorius baisesi jų blogu dainavimu, tačiau vis tiek pacituoja vieną vokiškos dainos teksto posmelį. Tačiau vėliau kareiviai ima dainuoti lietuviškai ir autorius suklūsta, nes, kaip jis pats rašo, jau anksčiau norėjo išgirsti lietuviškų dainų ir rengėsi važiuoti dėl to į Lietuvą. Nevykę dainininkai nesuteikia L. Passarge'į pasigėrėjimo, bet jis aprašo lietuviškų dainų melodijas, savo paprastumu ir nelankstumu jam primenančias senas bažnytines giesmes. Jis poetiškai palygina lietuviškas dainas su ažuolo lapu, iš kurio pašalintas minkštesnis audinys, o paliktas tik gyslų tinklas (Passarge 1878, 106).

Aprašinėdamas trijų valandų kelionę arkliais į Krantą, jis ironiškai pažymi, kad aštuoni keleiviai visą laiką tylėjo: „So sind diese Nordländer. Entweder unterhalten sie sich so laut, daß ein Franzose sie würde in einem heftigen Streit begriffen wähnen, oder sie schweigen“ („Jau tokie tie šiauriečiai. Arba jie kalbasi taip garsiai, kad prancūzas manytų, jog jie smarkiai ginčijasi, arba jie tyli“) (Ten pat). Kad autorius ne tik išsilavinęs, bet ir apkeliaęs nemažai kraštų ir gali palyginti aprašomas aplinkybes su kitų šalių ypatumais, rodo štai tokia aplinkybė: aprašinėdamas Kuršių nerijos kopas, jis dažnai palygina šį kraštovaizdį su Alpėmis. Užvažiavus ant Quedenau kopos, autoriui ateina į galvą mintis, kad kelias per Alpes paprastai eina per žemiausias perėjas, vingiuoja begaliniais vingiais, kol pasiekia viršūnę, o čia, lygumų krašte, kalvos paprastai neapvažiuojamos, priešingai – pasirenkamas kelias per aukščiausius kalnus. Arkliai paraginami pakalnėje ir turi traukti ristele iki kalno paskutinio ketvirčio, tik tada gali sulėtinti žingsnį.

Kitoje vietoje autorius vėl prisimena Alpes, kai ant kopos pamato labai ryškų savo šešėlį: tokius ryškius šešėlių kontūrus jis matęs tik Alpių snieguose ir ant visiškai ramaus, spindinčio vandens paviršiaus (Passarge 1878, 153).

Autoriaus žvilgsnis skvarbus, pastabus, jis domisi įvairiais gamtos reiškiniais, pavyzdžiui, net ir verpikų vikšrų daroma žala pušynams, kurie džiūsta nuo iš Rusijos pasirodžiusio svečio veiklos, kaip rašo L. Passarge (Passarge 1878, 108). Kinivarpas užbaigia vikšrų pradėtą darbą, nes jos mėgsta apdžiūvusius medžius. Norėdamas pralinksinti skaitytoją, autorius prisimena juokingą istoriją, kai miškininkas klausė visų valdžios nurodymų dėl kovos su kinivarpomis po praūžusio uragano ir, kai niekas nepadėjo, parašė laišką karaliaus valdininkams, kuriame teigė, kad paskutinė

priemonė, matyt, esanti garsiai perskaityti valdžios nurodymus miškuose, kad kinivarpos iš juoko sprogtų (Ten pat).

Tačiau autorius nėra vien gamta besidomintis žmogus. Jo interesai įvairiapusiški, jis linkęs į filologinius svarstymus. Štai pasakodamas apie vietovę Powunden, esančią už vienos mylios nuo Kranto, jis ne tik pamini gražią bažnyčią ir pilies griuvėsius, bet ir prisimena legendą apie krikščionė tapusią prūsų vado dukterį, kurią šis, supykęs dėl to, kad ji išdavė stabmeldišką prūsų tikėjimą, nužudė, o ji prieš mirdama sušukusi „O Wunden!“; tai reiškia „O Kristaus žaizdos!“ Iš to galėjo kilti kaimo pavadinimas Powunden. Tačiau L. Passarge tuoj pat pateikia kontrargumentų, kad tokia etimologija yra klaidinga, nes negalima paaiškinti, kodėl buvo eliminuotas „p“ garsas, be to, senovės prūsų kalboje *po* reiškia ‚prie‘, o *wunden* (lietuviškai *vanduo*, daniškai *vand*) reiškia ‚vanduo‘. Taigi *Powunden* reiškia ‚vieta prie vandens‘, o vanduo – tai netoli esančios Kuršių marios (Passarge 1878, 118).

L. Passarge prisipažįsta, kad jį domina lietuvių ir kuršininkų kalbos, kad jo paties pavardė yra prūsiškos kilmės, o etimologiniai tyrinėjimai jam atrodo savotiškai žavūs (Passarge 1878, 126). Jis užsimena apie Angių ir Urbo kalną, paaiškina šių lietuviškų žodžių reikšmę ir netgi bando aiškinti Urbo kalno etimologinę kilmę iš bendrinio žodžio *urbti*, t. y. ‚gręžti‘. Gal netgi kalno viršūnė esanti panaši į grąžto smaigalį – tokia išvada gali linksmai nuteikti skaitytoją.

Taigi, L. Passarge stengiasi įtikinti skaitytojų, kad jo pasakojimas būtų nenuobodus, jis įpina įvairių detalių, galinčių sudominti ir etnologą, ir filologą, ir gamtininką ar kultūrų tyrinėtoją. Pavyzdžiui, galima paminėti L. Passarge's aprašytą pokalbį Krante su Lenkijos žydu, kuris kurorte gydėsi pirštų paralyžių. L. Passarge rašo, kad niekas nebuvo tuo metu taip niekinamas, kaip Lenkijos žydai. Tačiau rašytojas šnekasi su juo kaip lygus su lygiu piliečiu ir užjaučia jį dėl beteisiškumo, nes žydams ir kurorte sudaromos geto sąlygos – įrengiamos atskiros maudymosi vietos, jie neturi teisės vaikščioti promenadoje kartu su kitais poilsiautojais. Iš pokalbio sužinome, kad žydams buvo uždrausta nešioti peisus – ilgus plaukus, dengiančius smilkinius, nes tai buvo oficialus rusų valdžios draudimas (Passarge 1878, 115). Tokias kultūros istorijos detales galima rasti tik panašaus pobūdžio literatūrinėje dokumentikoje, kokie ir yra L. Passarge's kelionių aprašymai. Įdomu pažymėti, kad kelionių literatūros žanrinės formos nėra

griežtai apibrėžtos, jos gali būti labai įvairios: kelionių dienoraštis, laiškai, kronika, apsakymas, reportažas. Tekstas dažniausiai struktūruojamas pagal kelionės dienas arba įsimintinas vietas (Jäger 2007, 258), kelionių aprašymai gali būti autentiški arba fikcionalūs, meniniai arba turintys mokslinio dalykinio teksto požymių (Holdenried 2006, 336).

Pamario žmonės ir gamta

Apie kalbų santykius aprašomuoju laikotarpiu – XIX a. pabaigoje – L. Passarge rašo, jog nerijoje rastume labai nedaug žmonių, kurie nesuprastų vokiškai, tačiau vyraujanti kalba esanti lietuvių, nors L. Passarge tuoj pat pasitaiso – latvių, arba teisingiau – kuršininkų, kurią galima priskirti tai pačiai kalbų šakai, kaip ir lietuvių. Jo nuomone, kuršininkų ir lietuvių kalbos skiriasi tik tiek, kiek danų nuo švedų (Passarge 1878, 126–127). O senoji prūsų kalba gyvavusi iki XVI a., nes dar 1561 m. buvo išleistas šia kalba Martino Lutherio katekizmas.

Savo kelionių aprašymuose L. Passarge pamini, kad rengtis ir kalbėti vokiškai pamario žmonėms atrodo poniškiau nei puošti tradiciniais drabužiais ir bendrauti savąja kalba. Tačiau L. Passarge labai vaizdžiai aprašo į Klaipėdos turgų iš Nemuno deltos atvykusius lietuvius, kurie nešioja plačias pūstas kelnes, šviesiai mėlynas liemenes su sagomis ir ilgus pilkus švarkus. Ypač didelę nuostabą jam sukėlė vyrų kepurės, kurios visiškai išlankstytos atrodo kaip šalmai ir dengia netgi pečių dalį, palikdamos atvirą tik veidą, kuris irgi gali būti pridengtas. Šią kepurę sulanksčius ji atrodytų kaip paprasta kepuraitė. Žemaičių moterys segi trumpus klostytus sijonus, kartais tamsiai mėlynus, kartais labai ryškiai margus su raudonais, žaliais ir geltonais dryžiais. Ant galvos jos užsiriša lyg turbaną raudoną skepetą, panašią į italių moterų galvos apdangalą, arba tamsią skarelę, surištą į mazgą ant sprando kaip altenburgiečių (Passarge 1878, 136–137).

Galima pažymėti, kad L. Passarge dažniausiai stengiasi palyginti lietuvių, kuršininkų, žemaičių papročius su kitų tautų tradicijomis, galbūt norėdamas parodyti savo išprusimą, o gal įtikinti skaitytoją, kad šio krašto žmonės turi daug bendro ir su kitomis tautomis. Lietuvius jis apibūdina kaip geraširdišką tautą („gutmüthiges Volk“), jaunystėje mergaitiškai švelnius, kareivius ištvermingus ir drąsius, labai poetiškus, atsidavusius tėvynei. Kaip patvirtinimą, kad lietuviai visada prisirišę prie namų, jis pateikia

pavyzdį, kad karininkas ragina kareivius drąsiai pulti priešą, nes po mūšio jie galės grįžti namo. Tačiau L. Passarge įsitikinęs ir apgailestauja, kad ši tauta pasmerkta išnykti. Todėl jis išvardija vokiečius kalbininkus, tyrinėjusius lietuvių kalbą, rinkusius dainas ir kitus folklorinius elementus, etnologinius faktus. Tai Augustas Šleicheris, Georgas Nesselmannas, Frydrichas Kuršaitis, Eduardas Gizevijus, pastarasis aprašęs lietuviškas kankles. Tokios detalės L. Passarge'ui atrodo įdomios, todėl jis pats aprašo, kaip krivulė panaudojama kaimo susirinkimui sukviesti (Passarge 1878, 138). Kitos tautos Pomeranijoje, Mozūrijoje, Vokietijoje, Švedijoje, pasirodo, taip pat turi panašias lazdas ir kaimo seniūnai jas siunčia į valstiečių namus, norėdami visus sušaukti į pasitarimą. L. Passarge išreiškia nusistebėjimą, kad tokie paprasti dalykai yra bendri daugeliui tautų.

Tokie bendresnio pobūdžio apmąstymai apie Kuršių nerijos gyventojus keičia buitiškesnius vaizdus ir aprašymus, kaip įsikūrę šie žmonės, kokiuose namuose gyvena, kokias gėles augina, ar saugo kregždžių lizdus. Visa ši vaizdų ir minčių virtinė taip gražiai suverta ant pasakojimo siūlo, kad išeina patrauklus vėrinys. Poetiški šio vėrinio karoliukai – gamtos aprašymai.

Pavyzdžiui, Juodkrantės mišką ir iki pat marių besitęsiančią kopą L. Passarge aprašo taip: senas miškas sudaro tarsi cirko areną, kurios stati siena apaugusi dviem trečdaliais medžiais. Paskutinį trečdalį užima baltai gelsva kopa, kuri siekia beveik šimtą pėdų aukščio ir tęsiasi tarsi miegantis sotas, plėšrus žvėris, laikantis sudraskytą auką savo letenose. Ji driekiasi beveik iki marių ir palieka vietos tik siauram keliui (Passarge 1878, 148–149). L. Passarge dažnai užsimena apie keliaujančių kopų keliamus pavojus, bet vis tiek žavisi šiais gamtos kūriniais, poetiškai aprašo jų spalvas. Jis teigia, jog būtų nepagrįsta apibūdinti jas esančias sniego baltumo, nes jos taip atrodo tik iš tolo, lyginant su mėlynu dangumi. Iš arti jos atrodo gelsvos, gana retai – rausvos. Jeigu ant jų krinta debesėlio šešėlis, tai jos atrodo beveik violetinės, o sniegu padengti laukai šešėlyje atrodo melsvi. Koks nuostabus kontrasto poveikis! Riba tarp jų labai ryški. Jeigu taip tapytų dailininkas, tai juo nepatikėtų. Kartais visas kopos masyvas atsiduria šešėlyje ir tik viršūnė spindi mėsingoje tolumoje, o kartais kopa atrodo kaip dėmėtas panteros kailis. Dažniausiai šešėlis uždengia ne visą kopą, jis driekiasi lyg nėrinių vualis per apšviestą plotą (Passarge 1878, 123).

Pats L. Passarge keliose vietose pažymi, kad piešė nerijos kraštovaizdį, matyt, turėjo dailininko sugebėjimų. Kuršių neriją vaizdingai aprašė ir

mažai žinomas vokiečių poetas, žuvęs Pirmajame pasauliniame kare, Walteris Heymannas. Jo eilėraštyje „Mammut-Dünen“ Kuršių nerijos kopos įgyja milžiniškų dykumų gyvūnų pavidalą, jų virtinė bėga, suklumpa prie tamsaus vandens ir neša blyškaus dangaus naštą. Poetinė kalba, metaforiški vaizdai leidžia W. Heymannui atskleisti Kuršių nerijos gamtos savitumą, kopų paslaptį:

Mammut-Dünen

*Breit-Hügel schienen die Dünen,
 Dickbeulig, staubgekalkt,
 Rund aus den Wassern
 Vor blassern Himmel gewalkt.*

*Buchten nasser Furten
 Schwemmen Schleim nach vorn
 So mit den vielen Gurten
 Drängten sich, tönern mit Lederkorn:*

*Riesenwüstentiere,
 Gelbe, fliehend, deren Zug
 Zu den dunklen Wassern kniend
 Lasten blassen Himmels trug. (Heymann 1930, 32)*

L. Passarge, būdamas jautrios, meniškos prigimties, savo kelionių po Kuršių neriją aprašymuose daugiausia dėmesio skyrė paprastų žmonių kasdieniam gyvenimui, jų buičiai. Jo kelionių aprašymai atskleidžia rašytojo talentą, pastabų žvilgsnį į aplinką, humanistines pažiūras, atjautą vargo prislėgtiems žmonėms. Kelionių aprašymai – tai ne tik įdomių faktų rinkinys, bet ir rašytojo asmenybė, jo požiūrį į pasaulį, žmones, aplinką liudijantis kūrinys. Jame susijungia įvairaus pobūdžio naratyvai: įvykio atpasakojimas, aplinkos aprašymas, išpūdžių, emocijų, apibendrinimų perteikimas. Kelionės aprašymas, t. y. faktinė literatūra, priartėja prie grožinės literatūros, nes ji taip pat atlieka estetinę funkciją, sukelia skaitytojo pasigėrėjimą žodine minties raiška, kuriamų vaizdų ryškumu. Kuršių nerijos gamtos vaizdai ir XIX a. socialinio gyvenimo faktai įdomūs ir nauji ir šiuolaikiniam skaitytojui.

Išvados

L. Passarge's kelionės per Kuršių neriją aprašymo analizė parodė, kad šis literatūros žanras leidžia autoriui aprašyti pasirinktą erdvę, socialinius žmonių santykius, išreiškiant jo paties vertinimus, subjektyvų požiūrį į pamatytus vaizdus bei patirtus įvykius.

Kelionė leidžia autoriui dėstyti mintis pagal patirtų įspūdžių seką, tačiau jis gali įterpti ir savų samprotavimų kitomis temomis, tik asociatyviais ryšiais susijusiomis su kelionės aprašymu (pavyzdžiui, L. Passarge's filologiniai svarstymai vietovardžių etimologijos klausimais). Tokie ekskursai apibūdina autoriaus asmenybę, intelektualius sugebėjimus, domėjimosi sritis, jo emocinį santykį su aprašomuoju objektu – vietovėmis, gamta, gyventojais.

Skaitytojas savo ruožtu gali pasirinkti skirtingus kelionių aprašymų skaitymo būdus: estetinį (jeigu kelionės aprašymas literatūrinis ir skaitytoją domina jo meninė vertė) arba neestetinį, jeigu skaitytojo dėmesys nukreiptas į tam tikrus pragmatinius ar mokslinio tyrinėjimo tikslus.

Literatūra

- Breuer, Sandberg 2006 – Ulrich Breuer, Beatrice Sandberg. (Hg.) *Einleitung. Grenzen der Identität und der Fiktionalität*. München: Iudicium Verlag.
- Hawthorn 1998 – Jeremy Hawthorn. *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*. Vilnius: Tyto alba.
- Heymann 1930 – Walther Heymann. *Mammut-Dünen. Die Kurische Nehrung. Eine Monographie in Bildern*. Königsberg: Gräfe und Unzer Verlag.
- Holdenried 2006 – Michaela Holdenried. *Literaturwissenschaftliches Lexikon. Grundbegriffe der Germanistik*. (Hg.) Horst Brunner und Rainer Moritz. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 336–338.
- Jäger 2007 – Hans-Wolf Jäger. *Reiseliteratur. Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*. Bd. III P–Z. (Hg.) Jan-Dirk Müller. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 258–261.
- Lewald 1992 – Fanny Lewald. *Italienisches Bilderbuch*. Frankfurt a. M.: Ulrike Helmer Verlag.
- Maskuliūnienė, Bičkutė 2004 – Džiuljeta Maskuliūnienė, Agnė Bičkutė. Kelionė kaip vertybė XIX a. lietuvių didaktinėje prozoje. *Inter-studia humanitatis*, 2004, nr. 1: *Vertybių transformacija lietuvių kultūroje*. Šiauliai: ŠU leidykla. Prieiga internetu: www.archive.minfolit.lt/arch/501/516.pdf.
- Passarge 1878 – Louis Passarge. *Aus Baltischen Landen. Studien und Bilder*. Glogau: Verlag von Carl Flemming.
- Rankl b. m. – Maximilian Rankl: Passarge, Ludwig (Louis). Prieiga internetu: <http://www.kulturportal-west-ost.eu/biographies/passarge-ludwig-2/>

Strakauskaitė 2011 – Nijolė Strakauskaitė. Etnofilologiniai Prūsijos lietuvių identifikavimo kontekstai. (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia). Prieiga internetu: briai.ku.lt/downloads/AHUK_23/23_145-157_Strakauskaite.pdf.

Sigita Barniškienė

AUS BALTISCHEN LANDEN – LUDWIG PASSARGE'S ACCOUNT OF TRAVELS IN THE CURONIAN PENINSULA: NATURE AND THE INHABITANTS' WAY OF LIFE

Summary

The aim of the article is to examine Ludwig Passarge's (1825–1912) account of his journey in Kuršių nerija (Curonian Peninsula). The work in question, *Aus Baltischen Landen* (1878), blends history, ethnographic details, and philological commentary into a narrative which in its own unique way represents the daily life of late nineteenth century Curonian fishermen. The author-traveler's impressions acquire meaning as factual references to a historical period; but they also shape the narrative heightening its esthetic value. Generally, authors of travel literature seek to familiarize us with foreign lands, by contrast, Passarge, a writer and a jurist, sets out to describe the landscape and the ethnic culture of his own country, East Prussia. If most travel accounts concentrate on movement from place to place, Passarge's narrative leaves ample room for descriptions of landscapes, customs, realia such as dwellings or clothing, and for etymological explanations of place names.

Passarge's reader is free to choose his or her own way of reading the book. Those who value factual data can focus on pragmatic details; but those who are more esthetically inclined will no doubt respond to the beautifully rendered images of nature, close to poetry, or to scenes which portray the poor man's toil and evoke compassion. A double reading of Passarge is possible. This gives grounds for concluding that travel literature is created by both author and reader and that much depends on the latter's interests.